

Tartu Ülikool
Usuteaduskond

Mari-Liis Nummert

Bhakti mõiste Bhagavadgītā's ja Gaudiya višnuismis

Bakalaureusetöö

Juhendaja
Ph.D. Märt Läänemets

Tartu 2013

SISUKORD

SISSEJUHATUS.....	3
I. UURIMISSEISUST	6
II. BHAKTI MÕISTE MÄÄRATLUSTEST	9
2.1 Üldmääratlus	9
2.2 Bhakti - veedadest Gītāni	10
2.3 Bhakti erinevatest tõlgendusvõimalustest	12
III. BHAKTI BHAGAVADGĪTĀ'S	15
3.1 Õige andumus, teadmine või tegu? Bhakti ülimuslikkusest Bhagavadgītās	15
3.2 Bhaktimārga Bhagavadgītā's	16
3.3 Jumal Bhagavadgītā's	18
IV. BHAKTI GAUDIYA VIŠNUISMIS	20
4.1 Ajalooline ülevaade.....	20
4.2 Gaudiya višnuismi õpetus	21
4.3 Bhakti avaldumine Gaudiya višnuismis ja selle rakendusviisid	21
BIBLIOGRAAFIA.....	26
SUMMARY	28

SISSEJUHATUS

Teema

Bhakti ehk andumus on keskne kontseptsioon hinduistlikus mõtte-ja usundiloos. *Bhakti* tõlgendamist peavad oluliseks nii selle järgijad, õpetajad kui ka uurijad, sest *bhakti*'s avalduvad mõjutused ja mõiste enda mõju pühakirjadele, kommentaaridele, andumusliikumistele ja isegi ühiskondlikule korrale visandavad sajanditepikkuse traditsiooni. Tänapäeva uurijad leiavad, et *bhakti* mõiste seletamisel peaks kasutama inklusiivsuse põhimõtet – mõiste on hinduismile omaselt laiahaardeline ja võib leida lugematul arvul tõlgendusviise. Teisalt on levinud ka suhtumine, et *bhakti* paremini mõistmiseks tuleb seda üha enam avada kontekstipõhiselt. Viimasele kahele põhimõttele toetub ka käesolev uurimistöö, mis on ajendatud autori sõbra asumisest *bhakti*-andumuse teele ning püüe tema eluviisi ning õpetuslike tõekspidamisi mõista.

Töö eesmärk ja uurimisülesande püstitus

Töö eesmärgiks on anda ülevaade *bhakti* mõiste kujunemisest hinduistlikus traditsioonis ning näidata ja võrrelda *bhakti* mõiste tõlgendusvõimalusi. Kitsamaks uurimisülesandeks on *bhakti* mõiste avamine *Bhagavadgītā* näitel ja *bhakti* rakendusviiside kirjeldamine Gaudiya višnuismis.

Tähtsamad allikad

Autor on uurimistöö käigus lugenud Karen Pechilis Prentissi “The Embodiment of Bhakti” ja “Bhakti traditions”, Madeleine Biardeau “Hinduism: The Anthropology of a Civilization”, Michael Pavulraj “Bhakti Yoga In the Bhagavad Gita. An Easy Way for all to Search and find the Will of God” ja R. Raj Singhi artikkelist “Eastern Concepts of Love: A philosophical reading of Narada Bhakti Sutra”. Kõik tööd keskendusid *bhakti* avaldumisvormide kirjeldamisele, olid ülevaatlikud ja andsid käesoleva teadustöö autorile vajalikke teadmisi mõiste avamiseks. Eriti kasulikud olid Prentissi tööd, sest need kirjeldasid ka *bhakti* mõiste kujunemis- ja uurimislugu.

Töö autori jaoks olid asendamatud hinduistlike nähtusi kirjeldavad üldkäsitlused nagu Klaus K. Klostermaieri “A Survey of Hinduism”, Frank Whalingu “Understanding Hinduism”,

Stanley Wolperti “Encyclopedia of India, Volume 1” ja Haridas Bhattacharyya “The Cultural Heritage of India, Volume IV”.

Lisaks eelmainitule oli töö kirjutamisel suur abi ka Linnart Mälli eestikeelsest “Bhagavadgītā” tõlkest ja selle kommentaaridest raamatus “Nulli ja lõpmatuse kohal”. Linnart Mälli, Märt Läänemetsa ja Teet Toome koostatud “Ida mõtteloo leksikon : Lõuna-, Ida- ja Sise-Aasia” oli töö autorile tarvilikuks kaaslaseks ja kompassiks idamaade mõistemaastikul.

Probleemid töö koostamisel

Uurimistöö muutis raskeks eelkõige piiratud ligipääs materjalidele. Suur osa *bhakti* allikmaterjale, millele mõned töös kasutatud lääne käsitlused viitavad, on kirjutatud sanskriti keeles, mida käesoleva töö autor kahjuks veel ei valda. Samuti on Eestis piiratud ligipääs teemakohasele sekundaarkirjandusele, mis raamatukogudes-või poodides praktiliselt puudub. Samuti avastas töö autor uurimistöö käigus, et *bhakti* mõistest on raske anda tervikliku ülevaadet, sest mõiste tähendus muutub ja areneb pidevalt – tegemist on elava traditsiooniga, millel on nii filosoofilised, religiossed kui ka ühiskondlikud mõõtmed.

Töö struktuur

Töö on jaotatud neljaks peatükiks, millest esimeses antakse ülevaade uurimisseisust ja kirjeldatakse seda, kui pikalt on *bhakti* uurimisega läänes tegeletud, kes on olnud peamised uurijad ja millistele käsitlustele nad mõistet avavad. Samuti annab peatükk ülevaate, kelle poolt ja millisel viisil on uuritud *bhakti* esinemisvorme *Bhagavadgītā*'s ja Gaudiya višnuismis.

Teine peatükk *Bhakti mõiste määratlustest* annab ülevaate *bhakti* mõiste üldmääratlustest, vaatleb *bhakti* kujunemisest veedakirjanduses, upanišadides ja *Bhagavadgītā*'s ja pöörab tähelepanu *Gītā bhakti*'le mõju avaldanud elementidele. Samuti võtab peatükk kokku mõiste tõlgendusliku ajaloo lääne autorite töödes ja toob välja levinumad viisid, kuidas seda mõistet seletatakse.

Kolmas peatükk *Bhakti Bhagavadgītā*'s avab mõiste tähendust ja kasutusviise *Gītā* kontekstis. Täpsemalt on vaatluse all andumuse suhestumine õigete teadmiste ja tegudega, *bhakti* ülimuslikkuse avamine *Gītā*'s ja andumustee kirjeldamine. Lisaks sellele käsitleb peatükk küsimusi jumala olemusest ja rollist suhetes järgijaga, mis aitavad kaasa andumuskirjelduste mõistmisel.

Neljas peatükk *Bhakti Gaudiya višnuismis* annab ülevaate andumusliikumise tekkest ja kujunemisest. Peatükk kirjeldab *bhakti* käsitlust Gaudiya višnuismi õpetuses, juhib tähelepanu, kuidas erinevad mõjutajad on kujundanud *bhakti* avaldumisvorme Gaudiya višnuismis ja kõneleb *bhakti* rakendusviisidest andumusliikumises.

Käesolev töö lähtub järgnevatest uurimisküsimustest:

Milline on olnud *bhakti* teaduslik uurimine?

Mis on mõjutanud *bhakti* mõiste kujunemist?

Millised on *bhakti* tõlgendusvõimalused?

Mis kujul esineb *bhakti* mõiste *Bhagavadgītā*'s?

Millisel viisil rakendatakse *bhakti*'t Gaudiya višnuismis?

I. UURIMISSEISUST

Bhakti mõiste uurimise algus lääne uurijate poolt jääb XIX-XX sajandisse¹ ja kestab tänase päevani. Samas ei saa väita, et mõiste uurimisviis või vaatenurk oleks ajaloos samaks jäänud. *Bhakti* mõiste on oma pika arenguprotsessi jooksul teinud läbi suure muutuse ja omandanud pidevalt uusi avaldumisvorme. Ka uurijate endi maailmavaade ja käsitusviis on ajaloolistest arengutest mõjutatud.² Käesoleva uurimise seisukohalt on tähtis näidata ka varajaste lääne orientalistide³ käsitlusi, et oleks võimalik *bhakti* mõiste uurimise järjepidevuse ja vaatenurga muutumise avanemine. Mitmed tänapäevased *bhakti* mõiste uurijad vastanduvad küll nendele käsitlustele, kuid peavad nende tööpanust mõiste uurimisel siiski märkimisväärseks.

Esimesed uurijad, kes püüdsid *bhakti* mõistet avada ja süstemaatiliselt käsitleda, olid M. Monier-Williams, George A. Grierson, R. G. Bhandarkar, M. F. Lorinser, H. H. Wilson ja A. Weber. Varajaste orientalistide käsitlustes võib täheldada ka püüdu hinduismi õpetust läänestada – mitmeid kontseptsioone on tõlgendatud nii, et neid võiks võrrelda kristlusega.⁴ Sellest olenemata avaldasid nad suurt mõju *bhakti* uurimisele, sest löid esimesed lääne käsitlused *bhakti* jumalasuhtetest ja andumusteest. Eriti tähtsaks peetakse M. Monier-Williamsi panust, sest viimane tõlkis inglise keelde ka suure osa sõnavarast, mida *bhakti* uurimisel kasutatakse.⁵

Huvi *bhakti* vastu suurenes, kui XX sajandi teisel poolel hakkasid läände, enamjaolt Ühendriikidesse levima erinevad andumusliikumised, kes tõlkisid ja avaldasid suure osa pühakirju ja kohalike *guru*'de kommentaare.⁶ See lisas hoogu ka tänapäevaste *bhakti* käsitluste loomisele.

¹ Prentiss, Karen Pechilis. 1999, *The Embodiment of Bhakti*, New York Oxford: Oxford University Press, lk 26

² *Ibid.*

³ *Ibid.*

⁴ *Ibid.*, lk 26-28

⁵ *Ibid.*

⁶ Wolpert, Stanley A. 2005, *Encyclopedia of India, Volume I*, Michigan: Gale, lk 143

Kaasajal uuritakse *bhakti* mõistet enamjaolt mõne autori, raamatu või liikumise kontekstis. Michael Pavulraj pakub hea ülevaate mõiste kasutamisest *Bhagavadgītā*'s⁷, R. Raj Singh võrdleb *bhakti* mõiste kasutusviise *Gītā*'s ja *bhakti- sūtra*'tes⁸, Michael Sauch käsitles võrreldakse ka eelpool nimetatud tööde jumalasuhteid.⁹ Klaus K. Klostermaier loob hea üldkäsitluse višnuistlikest liikumistest ja Gaudiya višnuismi tekkest¹⁰, Gerard Colas näitab višnuistlike traditsioonide muutumist ajaloos¹¹ ja Edwin Francis Bryant näitlikustab seda Hare Krišna liikumise kontekstis.¹²

Tänapäeval keskendub *bhakti* mõiste uurimine *bhakti* avaldumisvormide ja selle mõjutajate mõistmisele. Suuremaid üldkäsitlusi *bhakti* mõistest on viimastel aastakümnetel kirjutanud Krishna Sharma, Karen Pechilis Prentiss, Madeleine Biarreau, David N. Lorenzen ja Jack Hawley,¹³ kellest kahte viimast polnud kahjuks käesoleva töö kontekstis võimalik kasutada, sest nende töödele puudus ligipääs. Sharma tegeleb enamjaolt *bhakti* mõiste avamisega jumalasuhte kontekstis.¹⁴ Prentiss¹⁵ ja Biarreau¹⁶ keskenduvad enam mõiste erinevatele tõlgendustele avamisele. Lorenzen ja Hawley on *bhakti* kohta kirjutanud vahest ehk kõige suuremaid käsitlusi, mis proovivad üldistada nii mõiste kujunemislugu ja õpetust.¹⁷ *Bhakti* mõiste tõlgendamisel võib täheldada inklusiivset lähenemist – võimalikud mõjutajad arvestatakse mõiste osaks.

Eestis pole *bhakti* mõiste uurimisele suurt tähelepanu pööratud. Linnart Mäll käsitleb *bhakti* mõistet põgusalt ja vaid *Bhagavadgītā* kontekstis.¹⁸ Mäll avab põhjalikumalt *Bhagavadgītā* õpetuse kujunemisloo ja leiab, et *bhakti* mõiste *Gītā*'s on mõjutatud varasematest

⁷ **Pavulraj**, Michael. 2011, "Bhakti Yoga In the Bhagavad Gita. An Easy Way for all to Search and find the Will of God", in Asian Journal of Theology, Vol. 25, Manila: Association for Theological Education in South East Asia

⁸ **Singh**, R. Raj. 2005, "Eastern Concepts of Love: A philosophical reading of Narada Bhakti Sutra", *Asian Philosophy*, Vol. 15, No. 3, November 2005. New York: Routledge

⁹ **Sauch**, G. G. 2003, "Devotion to the Lord in the Light of Bhakti Sutras", Kottayam: Jeevadhara

¹⁰ **Klostermaier**, Klaus K. 1989, "A Survey of Hinduism", New York: State University of New York Press

¹¹ **Colas**, Gerard. 2005, *History of Vaiṣṇava Traditions: An Esquisse* in **Flood**, Gavin (ed) "The Blackwell Companion to Hinduism", Oxford: Blackwell Publishing

¹² **Bryant**, Edwin Francis. **Ekstrand**, Maria. 2004, "Hare Krishna Movement: The Postcharismatic Faith of a Religious Transplant", New York: Columbia University Press

¹³ **Prentiss**, Karen Pechilis. 1999, "The Embodiment of Bhakti", New York Oxford: Oxford University Press, lk 17-24

¹⁴ *Ibid.*, lk 20-12

¹⁵ *Ibid.*

¹⁶ **Biarreau**, Madeleine. Nice, Richard. 1989, "Hinduism: The Anthropology of a Civilization", Delhi: Oxford University Press

¹⁷ **Prentiss**, Karen Pechilis. 1999, "The Embodiment of Bhakti", New York Oxford: Oxford University Press, lk 22

¹⁸ **Mäll**, Linnart. 2003, "Nulli ja lõpmatuse kohal", Tartu: Ilmamaa

andumuskäsitlustest.¹⁹ Eesti uurijatelt on ilmunud ka üksikasjalikumaid käsitlusi, mis keskenduvad Krišna isiku või talle pühendatud andumusliikumise vaatlemisele. Ester Eggert käsitleb *bhakti* mõistet põgusalt Krišna isikust kõnelemisel²⁰ ja Eve Ellermäe-Reimets kõneleb sellest Hare Krišna liikumise kontekstis²¹.

Käesoleva uurimistöö keskmes olevaid mõisteid on enamik eelnevaid uurijaid vähemal või suuremal määral käsitlenud, sest *bhakti* mõiste uurimist iseloomustab soov näha erinevate pühakirjade ja liikumiste mõjutusi mõiste kujunemisele.

¹⁹ Mäll, Linnart. 2003, "Nulli ja lõpmatuse kohal", Tartu: Ilmamaa, lk 62

²⁰ Eggert, Ester. 2012, "Krišna Vāsudeva koht varajases hinduistlikus traditsioonis", Idakiri. Eesti Akadeemilise Orientalistikaseltsi aastaraamat 2011/2012. Tartu: Eesti Akadeemiline Orientalistikaselts

²¹ Ellermäe-Reimets, Eve. 2004, *Hare Krišna liikumine Eestis* toim. Altnurme, Lea "Mitut usku Eestis", Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus

II. BHAKTI MÕISTE MÄÄRATLUSTEST

2.1 Üldmääratlus

Bhakti on hinduismis levinud mõiste, millega kirjeldatakse andunud järgija (*bhakta*) ja Jumala vahelisi suhteid ning nende ilminguid.²² *Bhakti* on Jumala jäägitu armastus *bhakta* vastu ning teiste järgijatega osaduses viibimine.²³ *Bhakti* on järgija teekond Jumalani ning ka lõppeesmärk, vabanemine ja Jumalaga ühekssaamise seisund.²⁴

Religioosse pühendumuse, ohvritalituse ja jumalakartlikkuse ideed on visandatud juba *Rgveda* hümnides.²⁵ Upaniṣadides joonistuvad välja esimesed põhjalikumad pühendumuse käsitlused, näiteks *Bhagavadgītā*'st tuntud idee erilisest Jumala armust, mis *bhakti*-tee järgijaid ootab.²⁶ *Śvetāśvatara-upaniṣad* ja *Kaṭha-upaniṣad* kasutavad esmakordselt *bhakti* mõistet ainult religioosse armastuse kontekstis.²⁷

Bhakti-käsitlused arenevad jõuliselt India eeposkirjanduses, kus upanṣadide impersonaalsest Absoluudist (*Brahman*) saab isikuline jumal (*Īśvara*).²⁸ *Bhagavadgītā* kuulutab andumust Kriṣṇa jumalikule isikule ja seab *bhakti*-tee ülemaks *karma* (õiged teod) ja *jñāna* (õiged teadmised) teest.²⁹ *Bhagavata-purāṇa* 10. raamatut peetakse aluseks *bhakti*-liikumisele, mille eesmärgiks on isiklik pühendumine jumalale ja tema läheduse otsimine.³⁰ 6-10. sajandil arendasid *bhakti* konseptsiooni tamiilikeelsed andumusluulejatang ja pühakud 12 *Ālvār*'it (Viṣṇu järgijad) ja 63 *Nāyanār*'i (Šiva järgijad).³¹ *Ālvār*'ite ja *Nāyanār*'ite kohalikus keeles

²² Läänemets, Märt; Mäll, Linnart; Toome, Teet. 2011, "Ida mõtteloo leksikon : Lõuna-, Ida- ja Sise-Aasia", Tartu: Tartu Ülikooli Orientalistikakeskus, lk 175

²³ Pavulraj, Michael. 2011, "Bhakti Yoga In the Bhagavad Gita. An Easy Way for all to Search and find the Will of God", in *Asian Journal of Theology*, Vol. 25, Manila: Association for Theological Education in South East Asia, lk 253

²⁴ Dhavamony, Mariasusai. 1971, "Love of God according to Śaiva siddhānta: a study in the mysticism and theology of Śaivism", Oxford: Clarendon Press, lk 44

²⁵ Prentiss, Karen Pechilis. 2011, *Bhakti traditions*, in Frazier, Jessica; Flood, Gavin "The Continuum Companion to Hindu Studies", London: Continuum International Publishing Group, lk 108

²⁶ Bhattacharyya, Haridas. 1956, "The Cultural Heritage of India, Volume IV", Calcutta: The Ramakrishna Mission Institute of Culture, lk 146

²⁷ Wolpert, Stanley A. 2005, "Encyclopedia of India, Volume 1", Michigan: Gale, lk 143

²⁸ Bhattacharyya, Haridas. 1956, "The Cultural Heritage of India, Volume IV", Calcutta: The Ramakrishna Mission Institute of Culture, lk 146

²⁹ Singh, R. Raj. 2005, "Eastern Concepts of Love: A philosophical reading of Narada Bhakti Sutra", *Asian Philosophy*, Vol. 15, No. 3, November 2005. New York: Routledge, lk 222

³⁰ Eggert, Ester. 2012, "Kriṣṇa Vāsudeva koht varajases hinduistlikus traditsioonis", *Idakiri. Eesti Akadeemilise Orientalistikaseltsi aastaraamat 2011/2012*. Tartu: Eesti Akadeemiline Orientalistikaselts, lk 88

³¹ Wolpert, Stanley A. 2005, "Encyclopedia of India, Volume 1", Michigan: Gale, lk 143

kirja pandud luule muutis *bhakti*-traditsiooni populaarseks nii Põhja- kui ka Lõuna-Indias.³² Andumusluule lisas *bhakti* kontseptsiooni ka emotsionaalseid, kohati ekstaatilisi elemente, mis mõjutasid omakorda hilisemad andumusliikumiste eripärade väljakujunemist.³³

Tänapäeval lähtutakse *bhakti* mõiste käsitlemisel erinevatest vaimsetest ja sotsiaalsetest aspektidest – see mõiste hõlmab endas küsimusi nii inimhinge vabanemisest kui ka India ühiskonna kujunemise loost.³⁴ Käesoleva töö autori leiab, et *bhakti* lai tähendus- ja tõlgendusväli on ootuspärane, sest tegemist on elava mõistega, mis muutub ja areneb ajas pidevalt.

2.2 Bhakti - veedadest Gītāni

Uurimused, mis viitavad vajadusele seostada ja uurida suhteid veeda kirjanduse ja *bhakti* vahel on vajalikud, sest näitavad *bhakti* mõiste mõjutusi ning arenguid ja avavad selle tõlgendusvõimalustele – need visandavad *bhakti* traditsiooni järjepidevuse veedadest Gītāni. Problemaatiliseks osutuvad tõlgenduslikud küsimused – tihtipeale otsitakse veedadest *bhakti* tähendust sellisel kujul nagu see esineb Gītās.³⁵

Pühendumuslik suhtumine, mis väljendub enamjaolt rituaalsetes toimingutes on täheldatav juba veeda kirjanduses. Prentiss näeb *bhakti* algeid aarialaste kogukondlikus rituaalpraktikas ja kindlatele jumalatele pühendumises.³⁶ *Rgveda* hümnid viitavad jumala ja inimese suhetele familiaarselt, sealjuures on tähtis, et inimene pälviks jumala sõpruse (*sakhya*) õige rituaaltoimingu teel.³⁷

Rgveda'st leiab ka hulgaliselt viiteid *bhakti* sünonüümidele nagu *anurakti* (pühendumus), *śraddha* (usk), *prema* (armastus) ja *nivedana* (enese alistamine), *archana* (austus),³⁸ mida järgijad jumala teenimisel rakendasid. *Bhakti* mõistet kasutatakse ka veedades, kuid enamjaolt

³² Wolpert, Stanley A. 2005, “Encyclopedia of India, Volume 1”, Michigan: Gale, lk 143

³³ Klostermaier, Klaus K. 1989, “A Survey of Hinduism”, New York: State University of New York Press, lk 220

³⁴ Wolpert, Stanley A. 2005, “Encyclopedia of India, Volume 1”, Michigan: Gale, lk 143

³⁵ Prentiss, Karen Pechilis. 2011, Bhakti traditions, in Frazier, Jessica; Flood, Gavin “The Continuum Companion to Hindu Studies”, London: Continuum International Publishing Group, lk 109

³⁶ Ibid.

³⁷ Singh, R. Raj. 2005, “ Eastern Concepts of Love: A philosophical reading of Narada Bhakti Sutra”, *Asian Philosophy*, Vol. 15, No. 3, November 2005. New York: Routledge, lk 223

³⁸ Ibid.

vaid inimlike kiindumuste kirjeldamiseks – religioosse andumuse kontekstis ilmub see esmakordselt alles upanišadides.³⁹

Upanišadid loovad *Bhagavadgītā*'st tuntud käsitlese Jumala ja inimese erilisest sidemest inimhinge vabastamisel surmaringkäigu ookeanist (*saṃsāra*).⁴⁰ Nii *Kaṭha* (kuulutab andumust Šivale) kui ka *Śvetāśvatara* (kuulutab andumust Višnule) *upaniṣad* kirjeldavad Jumala ja järgija vahelist suhet, milles on armu element – järgija õiged teod ja teadmised tagavad Jumala poolehoiu vaid siis, kui viimane nii otsustab.⁴¹ Käesoleva töö autor leiab, et upanišadide lähenemine näitlikustab andumuse muutumist ajas – veedaliiku andumuse kõrvale otsitakse viise, kuidas järgija võiks jumalaga suhestuda isiklikumal tasandil. *Ülimat ei saa taibata veedade õpetusi lugedes, ega ka mõistuse abil, ja sügavate õpingute teel. Ülimat tunneb see, kelle Ülim valib ja eelistab; sellele avaldab Ülim oma tõelise loomuse.*⁴²

Upanišadides võib esmakordselt täheldada ka küsimust jumaliku avaldumisest õpetaja (*guru*) isikus. Viimasel on suur mõju *Bhagavadgītā*'le, mis sulandab rollid üheks – Krišna on Ardžuna jaoks nii õpetaja kui ka Jumal. Prentissi arvab, et upanišadid illustreerivad järgija ja õpetaja suhete jumalikku ainulaadsust. Ta nendib, et kuigi upanišadid tõstatavad ka küsimuse jumala ja õpetaja olemuslikest sarnasustest ja erinevustest, ei paku need veel selget vastust.⁴³ *Śvetāśvatara upaniṣad*'ides on kirjas, et *Inimene, kellel on Jumala vastu sügav armastus (bhakti), ja kes ilmutab oma õpetaja vastu samasugust armastust (bhakti) nagu Jumala vastu, selles säravad Selle Ülla omadused.*⁴⁴ Töö autori arvates viitab see vähemalt võimalusele, et upanišadides on viidatud vajadusele teenida õpetajat samasuguse andumusega nagu jumalat. Hiljem, *Gītā*-järgselt kirjeldab idee jumala ja õpetaja ühetaolisusest *bhakti* traditsiooni ja andumusliikumuste eripära.⁴⁵

Mitmed indoloogid arvavad etümoloogiliste ja lingvistiliste meetmete alusel, et *bhakti*'t ei eksisteeri enne *Bhagavadgītā*'t. *Bhagavadgītā*-järgne *bhakti* erineb märkimisväärselt veedade

³⁹ Singh, R. Raj. 2005, "Eastern Concepts of Love: A philosophical reading of Narada Bhakti Sutra", *Asian Philosophy*, Vol. 15, No. 3, November 2005. New York: Routledge, lk 221

⁴⁰ Prentiss, Karen Pechilis. 2011, *Bhakti traditions*, in Frazier, Jessica; Flood, Gavin "The Continuum Companion to Hindu Studies", London: Continuum International Publishing Group, lk 108

⁴¹ *Ibid.*, lk 109

⁴² Griffith, Tom. 2000, "The Upanishads", London: Wordsworth Editions Limited, lk 8, 2: 23

⁴³ Prentiss, Karen Pechilis. 2011, *Bhakti traditions*, in Frazier, Jessica; Flood, Gavin "The Continuum Companion to Hindu Studies", London: Continuum International Publishing Group, lk 108

⁴⁴ Griffith, Tom. 2000, "The Upanishads", London: Wordsworth Editions Limited, lk 73, 6: 23

⁴⁵ Prentiss, Karen Pechilis. 2011, *Bhakti traditions*, in Frazier, Jessica; Flood, Gavin "The Continuum Companion to Hindu Studies", London: Continuum International Publishing Group, lk 109

panteistlikust pühendumusest ja upanišadide impersonaalsetest jumalakäsitlustest.⁴⁶ Ardžuna ja Krišna omavahelise suhte muutumine *Bhagavadgītā*'s näitlikustab veedade *bhakti* muutumist teistlikuks bhaktiks – sõprus muutub personaalseks jumalasuhteks.⁴⁷

2.3 Bhakti erinevatest tõlgendusvõimalustest

Sõna *bhakti* on tuletatud sanskriti juurest *bhaj-*, mille levinumad tähendusvasted on „jagamine“ ja „osa“.⁴⁸ Monier-Williams pakub *bhaj-* tähenduseks ka „millestki lahutatud olemist“ ja „millegi osaks olemist“.⁴⁹ Viimane käsitlus näitlikustab *bhakti* tõlgendusi, milles on esitatud kas järgija ja Jumala hinge duaalne või mitteduaalne olek. Duaalse tõlgenduse kohaselt on järgija (*bhakta*) eraldatusest teadlik, loodab seda ületada ja andumuse teel Ülimaga ühenduda. Mitteduaalse tõlgenduse järgi on *bhakta* juba osa Ülimast – õige andumus aitab järgijal sellest teadlikuks muutuda ja end Jumalas tunnetada.⁵⁰

Vallabhacharya pakub *bhakti* tüve *bhaj-* tähenduseks „teenima“ ning lisab, et sõna järelliide – *kti* tähendab „armastust“.⁵¹ See lähenemine on ootuspärane, sest *bhakti* traditsioonis on kesksel kohal pühendumustalitused, mida peab sooritama sügavas armastuses Jumala vastu.⁵²

19.-20.sajandi orientalistide käsitlustes on *bhakti* valdavalt monoteistlik kontseptsioon, mille baastekstiks loetakse *Bhagavadgītā*'t. Selle lähenemise pooldajad A. Weber ja M. F. Lorinser arvasid, et *Bhagavadgītā* idee andumusest ühele kindlale Jumalale on laenatud varajasest kristlusest.⁵³ Väidetav tõestus sellele on *Mahābhārata*'s visandatud toimumispaik ning näilikud sarnasused Jeesuse ja Krišna isiku vahel.⁵⁴ R. G. Bhandarkar vastandus sellele

⁴⁶ Singh, R. Raj. 2005, “Eastern Concepts of Love: A philosophical reading of Narada Bhakti Sutra”, *Asian Philosophy*, Vol. 15, No. 3, November 2005. New York: Routledge, lk 223

⁴⁷ *Ibid.*, lk 224

⁴⁸ Basu, Helene; Jacobsen, Knut A.; Malinar, Angelika; Narayanan, Vasudha. 2010, “Brill's Encyclopedia of Hinduism. Volume II: Sacred Texts, Ritual Traditions, Arts, Concepts”, Leiden and Boston: Brill, lk 710

⁴⁹ Monier-Williams, Monier. 1990, “A Sanskrit English Dictionary”, New Dehli: Oxford Press, lk 752

⁵⁰ Klostermaier, Klaus K. 1989, “A Survey of Hinduism”, New York: State University of New York Press, lk 210

⁵¹ Pavulraj, Michael. 2011, “Bhakti Yoga In the Bhagavad Gita. An Easy Way for all to Search and find the Will of God”, in *Asian Journal of Theology*, Vol. 25, Manila: Association for Theological Education in South East Asia, lk 250

⁵² Klostermaier, Klaus K. 1989, “A Survey of Hinduism”, New York: State University of New York Press, lk 210

⁵³ Prentiss, Karen Pechilis. 1999, “The Embodiment of Bhakti”, New York Oxford: Oxford University Press, lk 13

⁵⁴ Prentiss, Karen Pechilis. 2011, *Bhakti traditions*, in Frazier, Jessica; Flood, Gavin “The Continuum Companion to Hindu Studies”, London: Continuum International Publishing Group, lk 108

kindlalt ja väitis, et *bhakti* jumalakäsitlus *Bhagavadgīta*'s on hinduismile omane – andumus isiklikule Jumalale on pika perioodi vältel kujunenud kontseptsioon.⁵⁵

Krishna Sharma arvab, et orientalistide käsitlus *bhakti*'st kui andumusest isiklikule Jumalale (*saguṇa bhakti*) piiritleb selle mõiste tõlgendusvõimalusi.⁵⁶ Sharma leiab, et *bhakti* käsitlused peavad sisaldama ka impersonaalse jumala (*nirguṇa bhakti*) kontseptsiooni. Sharma kirjeldab *bhakti*'t kui andumust kõige üldisemas tähenduses – see avab mõiste tõlgendusvõimalustele India religioonide ja koolkondade kontekstis, mille orientalistid kõrvale jätsid.⁵⁷ Madeleine Biardeau arvab, et *bhakti* hõlmab endas elemente veedalikust brahmani ja upanišadide traditsioonist ning peab mõiste kujunemise protsessi hinduismile omaseks.⁵⁸ Karen Pechilis Prentiss toetab Sharma lähenemist ja väidab, et *bhakti*'it ei saa omistada ühelegi koolkonnale või traditsioonile, mis kõik ühel või teisel moel selle mõiste kujunemist ja tõlgendusi on mõjutanud.⁵⁹

Sharma väitel on *bhakti*'t alati kasutatud üldise väljendina andumuse kirjeldamiseks ning seetõttu võib selle tõlgendamisel varieeruda ka religioonifilosoofiline kontekst. Sharma toetub oma *bhakti* käsitlustes levinud *Nārada-bhakti-sūtra* (*saguṇa bhakti*) ja *Śhandilya-bhakti-sūtra* (*nirguṇa bhakti*) lähenemisele – mõlemad pakuvad seletuse *bhakti* olemusest, kuid ei visanda *bhakti* doktriini.⁶⁰ Alljärgnevalt esitab töö autor *bhakti* neli kõige levinumat tõlgendusviisi;

1. *Bhakti* kui armastus. *Śhandilya-bhakti-sūtra* järgi on *bhakti* järgija sügav armastus Jumala vastu⁶¹. *Nārada-bhakti-sūtra* kirjeldab *bhakti* olemust Jumala armastusena järgija vastu, mis kulmineerub inimese ja jumaliku üheks saamisega.⁶² *Bhakti* on järgija jaoks Jumala otsimise

⁵⁵ **Prentiss**, Karen Pechilis. 1999, "The Embodiment of Bhakti", New York Oxford: Oxford University Press, lk 13

⁵⁶ **Prentiss**, Karen Pechilis. 2011, *Bhakti traditions*, in Frazier, Jessica; Flood, Gavin "The Continuum Companion to Hindu Studies", London: Continuum International Publishing Group, lk 113

⁵⁷ *Ibid.*

⁵⁸ **Biardeau**, Madeleine. 1989, "Hinduism: The Anthropology of a Civilization", trans. Richard Nice, Delhi: Oxford University Press, lk 89-90

⁵⁹ **Prentiss**, Karen Pechilis. 2011, *Bhakti traditions*, in **Frazier**, Jessica; **Flood**, Gavin "The Continuum Companion to Hindu Studies", London: Continuum International Publishing Group, lk 107

⁶⁰ *Ibid.*, lk 113

⁶¹ **Vivekananda**, Swami. 1946, "Bhakti Yoga", Himalayas: Advaita Ashrama, lk 12

⁶² **Sauch**, G. G. 2003, "Devotion to the Lord in the Light of Bhakti Sutras", Kottayam: Jeevadhara, lk 210

teekond, mis algab ja lõppeb armastuses.⁶³ *Bhakti* on armastuse-kultuur⁶⁴, mis nõuab järgijalt nii jäägitut armastust ja armastuse jagamist osaduses Jumalaga.

2. *Bhakti* kui usk. Pavulraj Michael peab *bhakti* parimaks tõlgenduseks andumuslikku usku⁶⁵, millele ta lisab viite *Bhagavadgītā*'st *Mõtle minust, andu minule, ohverda minule, austa mind, ja sa jõuad minuni, ma töotan sulle seda, sest oled mulle armas. Loobu kõigist seadmustest, otsi vaid minus varjupaika. Ma vabastan sind kõigist pattudest, ära muretse*.⁶⁶ Järgija loodab seega, et tema andumus ja usk on Jumalale meelepärane. *Bhakti* on usk andumuse objekti vastu ja selle jumalikkuse teadvustamine.⁶⁷

3. *Bhakti* kui osavõtt. Prentiss rõhutab, et *bhakti* on inimese aktiivne osavõtt Jumala või impersonaalse Absoluudi teenimisel ja järgija püüdlus Jumaliku reaalsuse suunas.⁶⁸ Selletõttu pakub ta *bhakti* tähenduseks osavõttu või osaks olemist.⁶⁹ Järgija armastab Jumalat või impersonaalset Absoluuti täie südamega, alistub andumuse objektile ja soovib sellega ühenduses olla. *Bhakti* on hinge tunnetatud osalemine jumalikus olemuses.⁷⁰

4. *Bhakti* kui meede ja lõppeesmärk. Ramanuja käsitluses on *bhakti* Jumalale pühendumise viis ja tee.⁷¹ *Bhakti* on teadmise (*jñāna*) ja tegevuse (*karma*) kultiveerimine, lõpp-eesmärk ning eelistatud teekond vabanemise (*mokṣa*) poole *kaliyuga* ajajärgul.⁷²

⁶³ **Pavulraj**, Michael. 2011, "Bhakti Yoga In the Bhagavad Gita. An Easy Way for all to Search and find the Will of God", in *Asian Journal of Theology*, Vol. 25, Manila: Association for Theological Education in South East Asia, lk 251

⁶⁴ **Majurndar**, Cf. A. K. 1979, "Bhakti Renaissance", Bombay: Bharatiya Vidya Bhavan, lk 4

⁶⁵ **Pavulraj**, Michael. 2011, "Bhakti Yoga In the Bhagavad Gita. An Easy Way for all to Search and find the Will of God", lk 250

⁶⁶ **Mäll**, Linnart. 2000, "Bhagavadgītā", Tartu: Biblio, lk 65, 18: 65-66

⁶⁷ **Pavulraj**, Michael. 2011, "Bhakti Yoga In the Bhagavad Gita. An Easy Way for all to Search and find the Will of God", in *Asian Journal of Theology*, Vol. 25, Manila: Association for Theological Education in South East Asia lk 251

⁶⁸ **Prentiss**, Karen Pechilis. 2011, *Bhakti traditions*, in Frazier, Jessica; Flood, Gavin "The Continuum Companion to Hindu Studies", London: Continuum International Publishing Group, lk 114

⁶⁹ *Ibid.*,

⁷⁰ **Dhavamony**, Mariasusai. 1971, "Love of God according to Śaiva siddhānta: a study in the mysticism and theology of Śaivism", Oxford: Clarendon Press, lk 44

⁷¹ **Vivekananda**, Swami. 1946, "Bhakti Yoga", Himalayas: Advaita Ashrama, lk 10-11

⁷² **Pavulraj**, Michael. 2011, "Bhakti Yoga In the Bhagavad Gita. An Easy Way for all to Search and find the Will of God", in *Asian Journal of Theology*, Vol. 25, Manila: Association for Theological Education in South East Asia, lk 257

III. BHAKTI BHAGAVADGĪTĀ'S

Bhagavadgītā bhakti on suuresti mõjutatud veedade ja upanišadide andumuskäsitlustest.⁷³ Käesoleva töö autorile tundub, et *Gītā* üritab sünteesida veedade ja upanišadide andumuslikke küsimusi jumala olemusest, järgija ja jumala vahelistest suhetest ja viisist, kuidas järgija peaks jumalale anduma. *Bhagavadgītā*'s on täheldatav ka püüdlus arvata õpetuslikult sisse varajaste andumusliikumiste tunnusjooni. Need ei rahuldu veedade panteistliku rituaalteenistuse ja upanišadide impersonaalse jumala kummardamisega ning soovivad isiklikumat sidet järgija ja Jumala vahel. Seetõttu võib *Bhagavadgītā bhakti* teistlik käsitlus⁷⁴ pärineda varajastest andumusliikumistest. Autori arvates loob see huvitava paradoksi, sest *Gītā*-järgsed andumusliikumised toetuvad tavaliselt just seal visandatud teismile. *Bhakti* säilitab seega *Bhagavadgītā*'s oma tähendusvälja⁷⁵, kuid sünteesib sinna ka palju uut. *Gītā* on esimene tekst, mis kõneleb *bhakti*'st varjamatult ja teadlikult.⁷⁶

3.1 Õige andumus, teadmine või tegu? Bhakti üliluslikkusest Bhagavadgītās

Bhagavadgītā eristab õige andumuse (*bhakti*) õigetest tegudest (*karma*) ja teadmisest (*jñāna*).⁷⁷ Krišna ütleb Ardžunale, et vaid andunu mõistab, milline on Jumala olemus.⁷⁸ Samuti annab ta mõista, et õiged teod ja teadmised on *bhakta* jaoks toetuspunktideks.⁷⁹ Need peavad olema sooritatud sügava pühendumise vaimus, sest vastasel korral ei pälvi need Jumala meelehead.⁸⁰

Bhagavadgītā's on öeldud, et *bhakta* peab tegusid sooritama nii, et ta *ei kiindu tegude viljadesse*⁸¹, *näeb tegutsemises tegevusetust ja tegevusetuses tegutsemist*⁸², *pühendab kõik teod Temale*⁸³ ning on *kõigist tegudest eraldunud Temasse*.⁸⁴ Krišna annab mõista, et kui

⁷³ Singh, R. Raj. 2005, "Eastern Concepts of Love: A philosophical reading of Narada Bhakti Sutra", *Asian Philosophy*, Vol. 15, No. 3, November 2005. New York: Routledge, lk 223

⁷⁴ *Ibid.*

⁷⁵ *Ibid.*, lk 223-224

⁷⁶ Prentiss, Karen Pechilis. 1999, "The Embodiment of Bhakti", New York Oxford: Oxford University Press, lk 17

⁷⁷ Singh, R. Raj. 2005, "Eastern Concepts of Love: A philosophical reading of Narada Bhakti Sutra", *Asian Philosophy*, Vol. 15, No. 3, November 2005. New York: Routledge, lk 222

⁷⁸ Mäll, Linnart. 2000, "Bhagavadgītā", Tartu: Biblio, lk 65, 18: 55

⁷⁹ *Ibid.*, lk 25, 3: 3

⁸⁰ Bhattacharyya, Haridas. 1956, *The Cultural Heritage of India*, Calcutta: The Ramakrishna Mission Institute of Culture, lk 146

⁸¹ Mäll, Linnart. 2000, "Bhagavadgītā", Tartu: Biblio, lk 29, 4: 20

⁸² *Ibid.*, lk 29, 4: 18

⁸³ *Ibid.*, lk 26, 3: 30

järgija ei suuda ilmutada õiget teadmist või andumust, võib ta sooritada temale pühendatud tegusid, sest ka need viivad täiusele.⁸⁵

Andumusejooga peatükis ütleb Krišna Ardžunale, et õigetest tegudest parem on õige teadmine⁸⁶, sest *teadmine hõlmab eranditult kõiki tegusid*.⁸⁷ *Bhagavadgītā* järgi on õige teadmine vaba kirest, hirmust ja vihast.⁸⁸ Järgija peab oma meelt ohjeldama⁸⁹, sest *tegudest vabaneb täielikult vaid see, kelle meel rajaneb Teadmisel*.⁹⁰ Õige teadmise omandamisel abistavad järgijat ka õpetajad⁹¹, kes juhatavad järgijat pühendumise teel.⁹² *Püüa seda mõista teadjate jalge ette kummardudes. Küsi neilt, teeni neid*.⁹³ Autori arvates võib siin täheldada upanišadide käsitluse edasiarendust – järgija ja õpetaja vahelise sideme jumalikkusele lisandub *Gītā*'s jumalikkuse omistamine õpetaja isikule.

Krišna rõhutab siiski, et *bhakti* on ülim viis jumalasuhte saavutamiseks.⁹⁴ *Joogat tunneb kõige paremini see, kelle meel on suunatud minule ja kes ülima usuga täidetult mind pidevalt austab*,⁹⁵ sest need, kes teda andunult teenivad on talle ülikallid.⁹⁶ Krišna ütleb Ardžunale *Seepärast suuna oma meel minusse ja astu minusse mõistusega, nõnda hakkadki minus elama, selles pole kahtlust*.⁹⁷ Sellest võib järeldada, et järgija ühendub Jumalaga vaid täieliku andumuse teel.⁹⁸

3.2 Bhaktimārga Bhagavadgītā's

Bhakta peab seega asuma *bhaktimārga* tee. Mälli järgi tähendab see esmalt ühendust iseendaga, isiksuse sisemist integratsiooni ehk kahesusest vabanemist ja teiseks ühendust

⁸⁴ Mäll, Linnart. 2000, "Bhagavadgītā", Tartu: Biblio, lk 50, 12: 6

⁸⁵ *Ibid.*, lk 50, 12: 10

⁸⁶ *Ibid.*, lk 50, 12: 12

⁸⁷ *Ibid.*, lk 30, 4: 33

⁸⁸ *Ibid.*, lk 4: 10

⁸⁹ *Ibid.*, lk 29, 4: 21

⁹⁰ *Ibid.*, lk 29, 4: 23

⁹¹ *Ibid.*, lk 30, 4: 34

⁹² Mäll, Linnart. 2003, "Nulli ja lõpmatuse kohal", Tartu: Ilmamaa, lk 65

⁹³ Mäll, Linnart. 2000, "Bhagavadgītā", Tartu: Biblio, lk 30, 4: 34

⁹⁴ Singh, R. Raj. 2005, "Eastern Concepts of Love: A philosophical reading of Narada Bhakti Sutra", *Asian Philosophy*, Vol. 15, No. 3, November 2005. New York: Routledge, lk 222

⁹⁵ Mäll, Linnart. 2000, "Bhagavadgītā", Tartu: Biblio, lk 50, 12: 2

⁹⁶ *Ibid.*, lk 50, 12: 20

⁹⁷ *Ibid.*, lk 50, 12: 8

⁹⁸ Bhattacharyya, Haridas. 1956, *The Cultural Heritage of India*, Calcutta: The Ramakrishna Mission Institute of Culture, lk 146

sellega, mida *Bhagavadgītā*'s nimetatakse Ülimaks.⁹⁹ Bhattacharyya rõhutab, et kahesusest vabanemiseks peab *bhakta* teadvustama, et tema andumus on jagamatu armastus Jumala vastu, mis on vaba maistest kiindumustest.¹⁰⁰ Teod (*karma*) ja teadmine (*jñāna*) ei tohi lõppeesmärki varjutada ning andumus (*bhakti*) peab väljenduma mõttes, sõnas ja teos.¹⁰¹

Andumus väljendub rituaaltalituste toimetamises, Krišna lugude kuulamises, teiste järgijate seltskonnas olemises, jumala nime lausumises või sellele keskendumises.¹⁰² Ka väikesed rituaalsed toimingud nagu lille, vee või puuvilja pakkumine Jumalale on levinud, sest Gītā järgi võetakse need vastu kui armu kingitused.¹⁰³ Ka Jumala nime lausumine on piisav, et võita Jumala heakskiit ning vabaneda ümbersündide ahelast.¹⁰⁴ Isegi viha või hirm Jumala ees võib viia ümbersündide ahelast vabanemisele, sest inimese mõtted on pidevalt suunatud Krišna jumalikule isikule.¹⁰⁵

Bhagavadgītā's kirjeldatakse *bhaktimārga*'t mitmeosalisena: esmalt teenib järgija usu ja armastusega Jumalat, Jumal peab järgijat kalliks ja näitab talle oma olemust.¹⁰⁶ Seejärel tõstab Krišna järgija sellest maailmast ning juhatab ta oma olemuse sisse, vabastatud seisundisse.¹⁰⁷ *Kes aga mind ülimaks pidades on kõigist tegudest eraldunud minusse ja kes joogas vaid minust mõtleb ja mind austab, need päästan ma peagi surmaringkäigu ookeanist,*¹⁰⁸ lubab Krišna Ardžunale ja annab mõista, kuidas *bhakta* võib saavutada vabanemise (*mokṣa*) seisundi.¹⁰⁹

⁹⁹ Mäll, Linnart. 2003, "Nulli ja lõpmatuse kohal", Tartu: Ilmamaa, lk 65

¹⁰⁰ Bhattacharyya, Haridas. 1956, *The Cultural Heritage of India*, Calcutta: The Ramakrishna Mission Institute of Culture, lk 148

¹⁰¹ *Ibid.*

¹⁰² Wolpert, Stanley A. 2005, "Encyclopedia of India, Volume 1", Michigan: Gale, lk 143

¹⁰³ Pavulraj, Michael. 2011, "Bhakti Yoga In the Bhagavad Gita. An Easy Way for all to Search and find the Will of God", in *Asian Journal of Theology*, Vol. 25, Manila: Association for Theological Education in South East Asia lk 254

¹⁰⁴ Klostermaier, Klaus K. 1989, "A Survey of Hinduism", New York: State University of New York Press, lk 213

¹⁰⁵ Wolpert, Stanley A. 2005, "Encyclopedia of India, Volume 1", Michigan: Gale, lk 143

¹⁰⁶ Pavulraj, Michael. 2011, "Bhakti Yoga In the Bhagavad Gita. An Easy Way for all to Search and find the Will of God", in *Asian Journal of Theology*, Vol. 25, Manila: Association for Theological Education in South East Asia, lk 253

¹⁰⁷ *Ibid.*

¹⁰⁸ Mäll, Linnart. 2000, "Bhagavadgītā", Tartu: Biblio, lk 50, 12: 6-7

¹⁰⁹ Pavulraj, Michael. 2011, "Bhakti Yoga In the Bhagavad Gita. An Easy Way for all to Search and find the Will of God", in *Asian Journal of Theology*, Vol. 25, Manila: Association for Theological Education in South East Asia, lk 254

Bhagavadgītā's kirjeldatakse seega erinevaid andumuse vorme – *bhakti* võib olla vaga jumalateenimine, vabanemise kogemus ja seisund, Ülimaga ühendudes saavutatud eesmärk.¹¹⁰ Andumus areneb ja muutub küpseks aja jooksul kuni see hõlmab täielikult *bhakta* elu.¹¹¹ Järgija tunneb Jumala lähedust, kogeb seda sõpruse ja partnerlusena ja viimaks samastub Jumalaga.¹¹² Järgija on Jumalast erinev vaid juhul, kui ei taipa jumaliku avaldumist endas.¹¹³ Andumuse teel mõistab järgija, et jagab osa jumalikust.¹¹⁴ See on kogemus, milles *bhakta* ja Jumal jagavad igavest elu,¹¹⁵ sest *kes mind andumusejoogas teenib, ka see on loomujooned ületanud ja kõlbab selleks, et saada Brahmaks.*¹¹⁶

3.3 Jumal Bhagavadgītā's

Tänapäevased teaduskäsitlused jagavad *bhakti* enamjaolt kaheks, *saguna* (andumus isiklikule Jumalale) ja *nirguna* (andumus impersonaalsele Absoluudile) *bhakti*'ks.¹¹⁷ *Bhagavadgītā*'s nimetatakse Krišnat Ülimaks Isiksuseks (*puruṣa*)¹¹⁸, s.t. *Bhagavadgītā* kuulutab andumust Krišnale, keda on kujutatud isikliku jumalana.¹¹⁹ Ardžuna pöördub Krišna poole sõnadega *Sa tunnetad end enda läbi, oo Kõrgem Isiksus, olendite Looja, olendite Isand, jumalate Jumal, maailma Valitseja,*¹²⁰ millest võib järeldada, et Ülima Isiksuse juurde kuuluvad alati kindel loomus ja loomuomadused.¹²¹ Samas ei välista Krišna *Bhagavadgītā*'s varasemaid jumalakäsitlusi,¹²² vaid käsitleb neid osana kõrgemast õpetusest.¹²³ *Kuid ka need, kes austavad Hävimatut, Määratlematut, Paistmatut, Kõikjalviibivat, Kujuteldamatut, Tipulasuvat, Liikumamatut ja Püsivat, jõuavad samuti minusse, kui nad on ohjeldanud kõik*

¹¹⁰ **Pavulraj**, Michael. 2011, "Bhakti Yoga In the Bhagavad Gita. An Easy Way for all to Search and find the Will of God", in *Asian Journal of Theology*, Vol. 25, Manila: Association for Theological Education in South East Asia, lk 253

¹¹¹ **Klostermaier**, Klaus K. 1989, "A Survey of Hinduism", New York: State University of New York Press, lk 218

¹¹² **Rao**, Cfr. O. M. 1984, "The Dynamics of Belief Compared between the Fourth Gospel and the Gita", in *The Indian Journal of Theology*, Vol. 33, Calcutta: Bishop's College, lk. 29

¹¹³ **Mäll**, Linnart. 2003, "Nulli ja lõpmatuse kohal", Tartu: Ilmamaa, lk 63

¹¹⁴ **Mainkar**, M. G. 1951, "The Gita-Bhasya-Prakasa", Sangli: M. G. Mundranalaya Press, lk. 18

¹¹⁵ Pavulraj, Michael. 2011, "Bhakti Yoga In the Bhagavad Gita. An Easy Way for all to Search and find the Will of God", lk 252

¹¹⁶ **Mäll**, Linnart. 2000, "Bhagavadgītā", Tartu: Biblio, lk 55, 14: 26

¹¹⁷ **Jariwalla**, J. S. 1984, "Gita: The Science of Living – With Introduction, Text and Commentary", Delhi: Motilal Banarsidass, lk. 173

¹¹⁸ **Mäll**, Linnart. 2003, "Nulli ja lõpmatuse kohal", Tartu: Ilmamaa, lk 63

¹¹⁹ **Pavulraj**, Michael. 2011, "Bhakti Yoga In the Bhagavad Gita. An Easy Way for all to Search and find the Will of God", lk 253

¹²⁰ **Mäll**, Linnart. 2000, "Bhagavadgītā", Tartu: Biblio, lk 43, 10: 15

¹²¹ **Mäll**, Linnart. 2003, "Nulli ja lõpmatuse kohal", Tartu: Ilmamaa, lk 63

¹²² *Ibid.*

¹²³ *Ibid.*, lk 62

*võimed, kui nad kõike võrdselt võtavad ja kui neid rõõmustab olendite hea käekäik.*¹²⁴ Krišna annab mõista, et ka *nirguṇa bhakti* järgijad jõuavad temasse, sest Absoluut on üks tema seisundeid.¹²⁵ *Bhagavadgītā* paigutab veedade jumalad ja upanišadide Brahma Krišna jumaliku keha sisse.¹²⁶ Kõiksusekuju vaatlemise jooga peatükis tunnistab Ardžuna Krišnale, et näeb kõiki jumalaid ta jumalikus keha¹²⁷ ja tõdeb, et kõik jumalad on Krišna ilmingud.¹²⁸ Seetõttu ei saa *Bhagavadgītā* õpetust pidada panteismiks.

Bhagavadgītā's on Jumala roll hinge vabastamisel aktiivne – ta juhatab järgija vabastatud seisundisse ja võimaldab järgijal astuda tema jumaliku keha sisse.¹²⁹ Viite personaalsele jumalasuhtele ja Jumala aktiivsele rollile *bhakta* abistamisel leiab arutlusejoogast, kus Ardžuna palub Krišnalt vastuseid ning lubab vastutasuks jääda tema õpilaseks ja otsida temas varjupaika.¹³⁰ *Gītā* käsitus järgija ja Jumala vahelistest suhetest lisab *bhakti* konseptsioonile omase personaalsuse.

¹²⁴ Mäll, Linnart. 2000, “Bhagavadgītā”, Tartu: Biblio, lk 50, 12: 3-4

¹²⁵ Jariwalla, J. S. 1984, “Gita: The Science of Living – With Introduction, Text and Commentary”, Delhi: Motilal Banarsidass, lk. 173

¹²⁶ Mäll, Linnart. 2003, “Nulli ja lõpmatuse kohal”, Tartu: Ilmamaa, lk 62-63

¹²⁷ Mäll, Linnart. 2000, “Bhagavadgītā”, Tartu: Biblio, lk 46, 11: 15

¹²⁸ Mäll, Linnart. 2003, “Nulli ja lõpmatuse kohal”, Tartu: Ilmamaa, lk 63

¹²⁹ Pavulraj, Michael. 2011, “Bhakti Yoga In the Bhagavad Gita. An Easy Way for all to Search and find the Will of God”, in *Asian Journal of Theology*, Vol. 25, Manila: Association for Theological Education in South East Asia, lk 253

¹³⁰ Mäll, Linnart. 2000, “Bhagavadgītā”, Tartu: Biblio, lk 20, 2: 7

IV. BHAKTI GAUDIYA VIŠNUISMIS

4.1 Ajalooline ülevaade

Gaudiya višnuismi loojaks peetakse Caitanya Mahaprabhut, kes sündis Bengali aladel *vaiṣṇava* braahmani perekonnas.¹³¹ Kahekümne kahe aastaselt pühitseti ta krišnaistliku mantraga, mis Caitanya elu muutis.¹³² Kodulinna täheldati Caitanya usulist pöördumist – ta andus Krišnale seninägematul viisil, mis väljendus pühendumuslikes lauludes, tantsudes ja Krišna nime ekstaatilisest lausumises.¹³³ Kaks aastat hiljem lahkus Caitanya kodust ja asus levitama sõnumit Krišna jumalikkusest, õigest andumusest¹³⁴ ja *maha mantra*'st, mis keskendub Krišna ülistamisele.¹³⁵ Oma viimased aastad veetis ta Puris, kus ta kuulutas sõnumit ekstaatilisest andumusest Krišnale ja hinge kogemusest jumalikus armastuses.¹³⁶

Caitanya päritolu tõttu kutsutakse tema järgijaid *gauḍīyāvaiṣṇava*'deks ehk vaiṣṇavadeks, kes on pärit Gauḍa piirkonnast. Pärast Caitanya surma kogunes üks grupp järgijaid tema kaaslase Nityānanda ümber. Teine grupp moodustus Caitanya kuuest järgijast, keda kutsutakse Gosvāmideks.¹³⁷ Just Gosvāmid ja nende järgijad muutsid Gaudiya višnuismi mõjukaks andumusliikumiseks.¹³⁸ Lisaks kahele põhigruppile moodustus ka väiksemaid grappe, kes olid koondunud erinevate õpetajate ümber või nende vastu.¹³⁹

Gaudiya višnuismist on väljaarenenud mitmeid liikumisi, kes ühel või teisel viisil üksteisest erinevad. *Rādhāvallabhid* rõhutavad Krišna ja Rādhā igavest sidet, mis on toetub andumusele.¹⁴⁰ Bengali višnuistlikud *sahajīyād* usuvad, et Caitanya isikus avaldub jumalik paar Krišna ja Rādhā ning järgija ülesandeks on andumuse teel mõista jumaliku paari

¹³¹ Colas, Gerard. 2005, History of Vaiṣṇava Traditions: An Esquisse in Flood, Gavin (ed) "The Blackwell Companion to Hinduism", Oxford: Blackwell Publishing, lk 261

¹³² Chryssides, George D. 2001, "Exploring New Religions", London: Continuum International Publishing, lk 167

¹³³ Whaling, Frank. 2002, "Understanding Hinduism", Edinburgh: Pacific Monograph Series, lk 68

¹³⁴ Chryssides, George D. 2001, "Exploring New Religions", London: Continuum International Publishing, lk 68

¹³⁵ Ibid., 167

¹³⁶ Whaling, Frank. 2002, "Understanding Hinduism", Edinburgh: Pacific Monograph Series, lk 68

¹³⁷ Colas, Gerard. 2005, History of Vaiṣṇava Traditions: An Esquisse in Flood, Gavin (ed) "The Blackwell Companion to Hinduism", Oxford: Blackwell Publishing, lk 262

¹³⁸ Klostermaier, Klaus K. 1989, "A Survey of Hinduism", New York: State University of New York Press, lk 240

¹³⁹ Colas, Gerard. 2005, History of Vaiṣṇava Traditions: An Esquisse in Flood, Gavin (ed) "The Blackwell Companion to Hinduism", Oxford: Blackwell Publishing, lk 262

¹⁴⁰ Whaling, Frank. 2002, "Understanding Hinduism", Edinburgh: Pacific Monograph Series, lk 68

olemasolu oma hinges.¹⁴¹ Tänapäeval moodustab Gaudiya višnuismi suurima haru Hare Krišna liikumine, kes on koondunud Rahvusvahelise Krišna Teadvuse Ühingusse.¹⁴²

4.2 Gaudiya višnuismi õpetus

Caitanya pole Gaudiya višnuismi õpetuse autor,¹⁴³ vaid järgija ja õpetaja, kelle sõnum oli pühendatud Krišnale.¹⁴⁴ Tema õpetuse on kirja pannud tema järgijad, kuus Gosvāmit, kellele omistatakse traditsiooni pühakirjade autorlust. Gaudiya višnuismi järgi on inimese hing (*jīva*) osa Jumala hingest, millele ta sarnaneb. Hing, mis sarnaneb Jumala omale on samal ajal ka individuaalne ja säilitab oma eritaolisuse Jumalaga üheks saades. Krišnale pühendumine on sealjuures ainuke viis hinge vabastamiseks.¹⁴⁵

Praktilised harjutused äratavad hinges peituvat pühendumust. Pühendumise tee ja Krišna armastus *bhakti* vastu juhatavad hinge jumaliku armastuse ehk *premābhakti* seisundisse.¹⁴⁶

Gaudiya višnuismi õpetuses on kesksel kohal käsitus *rasa*'dest ehk erinevatest emotsionaalsetest väljendusvormidest ja seisunditest. Üheksa põhilist *rasa*'t vastavad tunnetele – kõige intensiivsemad on neist erootiline või romantiline armastus (*śṛṅgāra*), naer (*hāsyā*), kaastunne või valu (*karuṇā*). Gaudiya višnuistid arendavad oma andumust sellisel viisil, et ainult Krišna võiks *rasa*'de objektiks olla.¹⁴⁷

4.3 Bhakti avaldumine Gaudiya višnuismis ja selle rakendusviisid

Gaudiya višnuismi *bhakti* kontseptsiooni kujunemist on mõjutanud erinevad pühakirjad, andumusluuletajad, *bhakti*-kommentaatorid ja višnuistlikud liikumised. *Bhagavadgītā* mõjutus liikumise õpetusele on täheldatav kahel viisil¹⁴⁸; andumuse objektiks on Krišna ja andumus on ülim tee jumala lähedusele leidmisel.

¹⁴¹ Whaling, Frank. 2002, "Understanding Hinduism", Edinburgh: Pacific Monograph Series, lk 68

¹⁴² *Ibid.*

¹⁴³ Klostermaier, Klaus K. 1989, "A Survey of Hinduism", New York: State University of New York Press, lk 240

¹⁴⁴ *Ibid.*

¹⁴⁵ Colas, Gerard. 2005, History of Vaiṣṇava Traditions: An Esquisse in Flood, Gavin (ed) "The Blackwell Companion to Hinduism", Oxford: Blackwell Publishing, lk 262

¹⁴⁶ *Ibid.*

¹⁴⁷ Klostermaier, Klaus K. 1989, "A Survey of Hinduism", New York: State University of New York Press, lk 220

¹⁴⁸ Bryant, Edwin Francis. Ekstrand, Maria. 2004 "Hare Krishna Movement: The Postcharismatic Faith of a Religious Transplant", New York: Columbia University Press, lk 37

Puraanadest, eriti *Bhagavata-purāṇa*'st lisanduvad Gaudiya višnuismi täpsemad juhtnöörid, kuidas andumust peaks rakendama.¹⁴⁹ *Bhagavata-purāṇa* kirjeldab üheksaosalist andumusteed, mis koosneb Krišna lugude kuulamisest, tema nime lausumisest, tema lootosjalgade mäletamisest ja jumaldamisest, rituaaltalituste sooritamisest, enese alistamisest Krišnale, end Krišna teenijaks, sõbraks ja osaks tunnistamisest.¹⁵⁰

Bhakti kommentaatorid täpsustavad *bhakti* praktikaid veel enam. *Nārada-bhakti-sūtra* jagab andumusetee üheteistkümneks osaks, kus järgija ülistab Krišna vägevust, armastab tema ilu, jumaldab teda reeglitekohaselt, hakkab Krišna teenijaks, peab teda oma kaaslaseks ja lapsevanemaks, armastab Krišnat samal viisil nagu pühendunud naine oma meest, alistub talle täielikult, tunnetab end jumalikus reaalsuses ja igatseb Krišna järgi.¹⁵¹

Keskaegsete andumusluuletajate töödest lisandub *bhakti*'le meeletu emotsionaalsuse, ekstaasi element, mis on Gaudiya višnuismi üks tunnusjooni.¹⁵² Töö autori arvates on tähtis meelepidada, et kuigi *bhakti* traditsiooni saab seostada kõigi eelpool nimetatud mõjutajatega esineb see Gaudiya višnuismis siiski edasiarenenud vormis.

Gaudiya višnuismis on avaldub *bhakti* väga emotsionaalse pühendumusena Krišnale, kelles avaldub Caitanya järgi jumalik täius.¹⁵³ Gaudiya višnuismis eristatakse kolmeosalist andmust, mis on omakorda jagunenud.¹⁵⁴

Esimest etappi kutsutakse *sadhānabhakti*'ks. See sisaldab endas rituaalset pühendumust ja Krišna kirglikku järgimist.¹⁵⁵ Järgija leiab esmalt usu Krišnas, ümbritseb end teiste järgijatega, osaleb teenimisriitustes, väldib jumalatute seltskonda, pühendub vankumatult ja kiindub Krišnasse – selline tegutsemine viib sügava kiindumise ja armastuseni Krišna vastu.¹⁵⁶

¹⁴⁹ **Chryssides**, George D. 2001, "Exploring New Religions", London: Continuum International Publishing, lk 169

¹⁵⁰ **Klostermaier**, Klaus K. 1989, "A Survey of Hinduism", New York: State University of New York Press, lk 218

¹⁵¹ *Ibid.*

¹⁵² *Ibid.*, lk 220

¹⁵³ *Ibid.*, lk 240

¹⁵⁴ *Ibid.*, lk 220

¹⁵⁵ *Ibid.*, lk 220

¹⁵⁶ *Ibid.*, lk 220

Teine etapp on *bhāvanabhakti* ehk emotsionaalne pühendumus, milles järgija rakendab *rasa* teooriat. Järgija otsib rahu oma tegemistes ja mõtetes, ta teenib truult Krišnat ja armastab teda kaaslase või lapsevanemana. See etapp kulmineerub *madhuras* ehk magusa armastuse tundmises.¹⁵⁷

Kui emotsionaalne pühendumus on täielikult küpseks saanud, võib järgija astuda *bhakti* kolmandasse etappi, milleks on *premābhakti* ehk armastuse täiuse seisund. Järgija tunneb täielikku armastust Krišna vastu ja jõuab arusaamisele, et tema armastus Krišna vastu on jumaliku armastuse jagamine.¹⁵⁸ *Premābhakti* seisund on täielik ja püsiv. *Bhakta*, kes on saavutab *premābhakti* seisundi on *Caitanyacaritāmṛta* järgi ideaalne pühendunu.¹⁵⁹

¹⁵⁷ **Klostermaier**, Klaus K. 1989, "A Survey of Hinduism", New York: State University of New York Press, lk 220

¹⁵⁸ *Ibid.*, lk 220

¹⁵⁹ *Ibid.*, lk 221

KOKKUVÕTE

Bhakti mõiste teaduslik uurimine on arenenud jõudsalt. Esimeste orientalistide tööd iseloomustab ekslik püüe muuta *bhakti* läänelikuks. Sealjuures kasutati tihti mõiste kirjeldamisel kristluses levinud terminoloogiat ja üritati *bhakti*'st leida elemente, mille kaudu saaks seda kristliku õpetusega võrrelda. XIX-XX sajandi orientalistide panus *bhakti* uurimisse on siiski märkimisväärne – nende käsitlustele toetuvad või vastanduvad enamik tänapäevaseid *bhakti* uurijaid. XX sajandi teisel poolel võib täheldada orientalistikahuvi kasvamist läänes. Uurijad pöörasid üha enam tähelepanu *bhakti* avaldumisvormide uurimisele ja avasid mõistet ka varem kõrvaletõrjutud pühakirjade, autorite ja liikumiste kontekstis. Selline lähenemisviis annab *bhakti* tõlgendamisel lõpmatul hulgal vastuseid – *bhakti*'t nähakse inklusiivse traditsioonina.

Bhakti mõiste on kujunenud erinevate mõjutuste najal. Veedakirjandus ja upanišadid on mõjutanud andumuskäsitluse kujunemist ja avaldumist *Bhagavadgītā*'s, millele toetub omakorda lugematult arvul *bhakti* kommentaatoreid, andumusluuletajaid-ja liikumisi. *Bhakti* käsitlused, mis *Bhagavadgītā* eelseid teoseid arvesse ei võta, annavad ekslikult mõista, et *bhakti* ilmub esmakorselt alles *Gītā*'s. Mõjutuste nägemine *bhakti* kujunemisel on oluline, sest tegemist on elava traditsiooniga – ka tänapäevaste andumusliikumiste *bhakti* praktikad on seotud mitme sajandi vältel kujunenud õpetusega. Erinevate mõjutegurite ja pika kujunemisloo tõttu on *bhakti* omandanud ka suurel hulgal tõlgendusi. Huvitaval moel ei välista erinevad *bhakti* tõlgendused üksteist, vaid pigem toetavad ja avavad hoopis uutele võimalikele mõiste sünteesidele ja seletustele.

Bhagavadgītā's avaldub *bhakti* selgepiirilisemalt kui veedades ja upanišadides. *Gītā* räägib järgija sügavast andumusest Krišna vastu ja visandab väga personaalse jumalasuhte järgija ja Jumala vahel. Oma hinge vabastamiseks ja Jumala läheduse tundmiseks peab järgija Jumala suhtest osutama andumust. See toetub õigetele tegudele ja teadmisele, kuid on nendega võrreldes ülim viis Krišna meelehea pälvimiseks. *Bhagavadgītā* järgi peab *bhakta* asuma andumusteele, kus järgija tunnetab end osana Jumalast, vabaneb duaalsusest ja saab Jumalaga üheks. *Bhakti* avaldub *Bhagavadgītā*'s seega nii meetme kui ka lõppeesmärgina.

Gaudiya višnuismis omandab *bhakti* väga emotsionaalse, kohati isegi ekstaatilise vormi. Kuigi Gaudiya višnuismi *bhakti* toetub põhiolemuselt *Gītā*'s visandatud *bhakti* käsitlusele –

andumuse objektiks on jumal Krišna ja andumustee on kõige ülim viis Jumala läheduse leidmiseks, on see mõjutatud ka puraanade, andumusluuletajate, *bhakti* kommentaatorite ja višnuistlike koolkondade õpetusest. Eelpool nimetatud mõjutuste najal esineb Gaudiya višnuismis mitmeosaline andumustee, mis selgitab üksikasjalikult järgija teekonda ja juhatab ta andumuse lõppfaasi, *premābhakti* seisundisse.

kujunemisloo tõttu on *bhakti* omandanud ka suurel hulgal tõlgendusi. Huvitaval moel ei välista erinevad *bhakti* tõlgendused üksteist, vaid pigem toetavad ja avavad hoopis uutele võimalikele mõiste sünteesidele ja seletustele.

Bhagavadgītā's avaldub *bhakti* selgepiirilisemalt kui veedades ja upanišadides. *Gītā* räägib järgija sügavast andumusest Krišna vastu ja visandab väga personaalse jumalasuhte järgija ja Jumala vahel. Oma hinge vabastamiseks ja Jumala läheduse tundmiseks peab järgija Jumala suhtest osutama andumust. See toetub õigetele tegudele ja teadmisele, kuid on nendega võrreldes ülim viis Krišna meelehea pälvimiseks. *Bhagavadgītā* järgi peab *bhakta* asuma andumusteele, kus järgija tunnetab end osana Jumalast, vabaneb duaalsusest ja saab Jumalaga üheks. *Bhakti* avaldub *Bhagavadgītā*'s seega nii meetme kui ka lõppeesmärgina.

Gaudiya višnuismis omandab *bhakti* väga emotsionaalse, kohati isegi ekstaatilise vormi. Kuigi Gaudiya višnuismi *bhakti* toetub põhiolemuselt *Gītā*'s visandatud *bhakti* käsitlusele – andumuse objektiks on jumal Krišna ja andumustee on kõige ülim viis Jumala läheduse leidmiseks, on see mõjutatud ka puraanade, andumusluuletajate, *bhakti* kommentaatorite ja višnuistlike koolkondade õpetusest. Eelpool nimetatud mõjutuste najal esineb Gaudiya višnuismis mitmeosaline andumustee, mis selgitab üksikasjalikult järgija teekonda ja juhatab ta andumuse lõppfaasi, *premābhakti* seisundisse.

BIBLIOGRAAFIA

1. **Basu**, Helene. **Jacobsen**, Knut A. **Malinar**, Angelika; **Narayanan**, Vasudha. 2010, "Brill's Encyclopedia of Hinduism. Volume II: Sacred Texts, Ritual Traditions, Arts, Concepts", Leiden and Boston: Brill
2. **Bhattacharyya**, Haridas. 1956, "The Cultural Heritage of India, Volume IV", Calcutta: The Ramakrishna Mission Institute of Culture
3. **Biardeau**, Madeleine. **Nice**, Richard. 1989, "Hinduism: The Anthropology of a Civilization", Delhi: Oxford University Press
4. **Bryant**, Edwin Francis. **Ekstrand**, Maria. 2004 "Hare Krishna Movement: The Postcharismatic Faith of a Religious Transplant", New York: Columbia University Press
5. **Chryssides**, George D. 2001, "Exploring New Religions", London: Continuum International Publishing
6. **Colas**, Gerard. 2005, *History of Vaiṣṇava Traditions: An Esquisse*, in **Flood**, Gavin "The Blackwell Companion to Hinduism", Oxford: Blackwell Publishing
7. **Dhavamony**, Mariasusai. 1971, "Love of God according to Śaiva siddhānta: a study in the mysticism and theology of Śaivism", Oxford: Clarendon Press
8. **Eggert**, Ester. 2012, "Krišna Vāsudeva koht varajases hinduistlikus traditsioonis", *Idakiri. Eesti Akadeemilise Orientalistikaseltsi aastaraamat 2011/2012*. Tartu: Eesti Akadeemiline Orientalistikaselts
9. **Ellermäe-Reimets**, Eve. 2004, *Hare Krišna liikumine Eestis*, **Altnurme**, Lea "Mitut usku Eestis", Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus
10. **Griffith**, Tom. 2000, "The Upanishads", London: Wordsworth Editions Limited
11. **Jariwalla**, J. S. 1984, "Gita: The Science of Living – With Introduction, Text and Commentary", Delhi: Motilal Banarsidass
12. **Klostermaier**, Klaus K. 1989, "A Survey of Hinduism", New York: State University of New York Press
13. **Läänemets**, Märt. **Mäll**, Linnart. **Toome**, Teet. 2011, "Ida mõtteloo leksikon : Lõuna, Ida- ja Sise-Aasia", Tartu: Tartu Ülikooli Orientalistikakeskus
14. **Mainkar**, M. G. 1951, "The Gita-Bhasya-Prakasa", Sangli: M. G. Mundranalaya Press
15. **Majumdar**, Cf. A. K. 1979, "Bhakti Renaissance", Bombay: Bharatiya Vidya Bhavan
16. **Mäll**, Linnart. 2000, "Bhagavadgītā", Tartu: Biblio

17. **Mäll**, Linnart. 2003, "Nulli ja lõpmatuse kohal", Tartu: Ilmamaa
18. **Pavulraj**, Michael. 2011, "Bhakti Yoga In the Bhagavad Gita. An Easy Way for all to Search and find the Will of God", in *Asian Journal of Theology*, Vol. 25, Manila: Association for Theological Education in South East Asia
19. **Prentiss**, Karen Pechilis. 1999, "The Embodiment of Bhakti", New York Oxford: Oxford University Press
20. **Prentiss**, Karen Pechilis. 2011. *Bhakti traditions*, in **Frazier**, Jessica; **Flood**, Gavin "The Continuum Companion to Hindu Studies", London: Continuum International Publishing Group
21. **Rao**, Cfr. O. M. 1984, "The Dynamics of Belief Compared between the Fourth Gospel and the Gita", in *The Indian Journal of Theology*, Vol. 33, Calcutta: Bishop's College
22. **Sauch**, G. G. 2003, "Devotion to the Lord in the Light of Bhakti Sutras", Kottayam: Jeevadhara
23. **Singh**, R. Raj. 2005, "Eastern Concepts of Love: A philosophical reading of Narada Bhakti Sutra", *Asian Philosophy*, Vol. 15, No. 3, November 2005. New York: Routledge
24. **Whaling**, Frank. 2002, "Understanding Hinduism", Edinburgh: Pacific Monograph Series
25. **Monier-Williams**, Monier. 1990, "A Sanskrit English Dictionary", New Dehli: Oxford Press
26. **Vivekananda**, Swami. 1946, "Bhakti Yoga", Himalayas: Advaita Ashrama
27. **Wolpert**, Stanley A. 2005, "Encyclopedia of India, Volume 1", Michigan: Gale

SUMMARY

The author of this research paper discusses the topic of *bhakti* in Hindu tradition, synthesizing different interpretations that influence the term. The paper focuses on *bhakti* in *Bhagavadgītā* and means how *bhakti* is being practised in Gaudiya Vaishnavism.

The paper consists of four chapters: the first one looks into the research on *bhakti*, names main scholars in the field and brings out different approaches to the subject.

The second chapter gives an overview of different *bhakti* interpretations. It follows the devotional developments in Vedic and Upanishad literature and focuses on its influence on *bhakti* in *Bhagavadgītā*. The chapter also explains *bhakti* in western perspectives and outlines most common interpretations of *bhakti*.

The third chapter opens *bhakti* in the context of *Bhagavadgītā*, explaining different aspects of *Gītā bhakti* and means of practise. The chapter focuses on comparing devotion with the concept of rightful actions and knowledge and describes the *bhaktimārga*. It follows the questions of God's nature and his relationship with the devotee.

The fourth chapter describes *bhakti* in Gaudiya Vaishnavism. It gives an overview of movement drawing attention to different influences in its teachings. The chapter focuses on the means how *bhakti* is being practised in Gaudiya Vaishnavism.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina Mari-Liis Nummert

(*autori nimi*)

(sünnikuupäev: 30.08.1989)

Annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose *Bhakti mõiste Bhagavadgītā's ja Gaudiya višnuismis* kasutamiseks, mille juhendaja on Märt Läänemets.

- 1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
- 1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 10.05.2013